

**AVRUPA KOMİSYONU İLERLEME RAPORLARINA GÖRE İNSAN HAKLARI ve
AZINLIKLARIN KORUNMASI KONUSU AÇISINDAN TÜRKİYE, MACARİSTAN,
POLONYA ve ÇEK CUMHURİYETİ'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ENTEGRASYONU/
1998-2002 DÖNEMİ karşılaştırmalı bir inceleme**

ÖZET

Soğuk Savaş'ın bitişi ve Doğu Bloku'nun ortadan kalkması ile Avrupa Birliği (AB), tarihinin en kapsamlı genişleme sürecine girmiştir. Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (MDAÜ) de AB'ye kayıtsız kalmamışlar ve 1990 yılından itibaren AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmaya başlamışlardır. Avrupa Birliği (AB) de tarihten gelen bağlar ve coğrafi yakınlıklar sebebiyle geçen 10 yıllık dönem içinde bu ülkelerle ticari, ekonomik ve siyasi anlamda bir yakınlaşma içerisine girmiştir. Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile ilişkilerini daha sağlam temellere oturtmak üzere bu ülkelerle tercihli ticari ilişkileri esas alan "Avrupa Anlaşmaları"nı akdetmiştir. Aralık 1997 tarihinde gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nin ardından ise yeni üye devlet adaylarının (MDAÜ) isimleri resmîyet kazanmış ama Türkiye aday listesinde yer alamamıştır. 1993 Kopenhag Siyasi Kriterleri ile aday ülkelerin müzakereleri başlatılabilme tarihleri açısından bir demokratikleşme takvimi sunan AB, Komisyon Düzenli Raporları ile 2004 Almanya Avrupa Konferansı'nda kimlere "hoşgeldiniz" diyecektir belli olmaktadır. Ancak AB ile 1959'da ikili ilişkilerini başlatan ama 1999 Helsinki Zirvesi ile adaylık statüsüne yeni ulaşan Türkiye için 2004 tarihi müzakerelerin başlatılabilmesi için ihtimal bir tarihtir.

Demokratikleşme açısından AB'ye entegrasyonlarını karşılaştırarak incelediğimiz bu ülkelerden Türkiye hariç diğerleri baş döndürücü bir hızla ve istikrarlı bir kararlılıkla tam üyeliğe hazırlanmaktalar ancak Türkiye, kendisini etkileyen birçok iç ve dış parametrelerden ötürü yavaş ilerlemektedir.

AB mi bu ülkeleri alacaktır yoksa bu ülkeler mi AB'ye katılacaklardır, bu belli değildir. Ancak açığa çıkan, gizlenemez bir bulgu vardır ki o da Türkiye'nin bir demokrasi geçmişi olmasına rağmen, Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin Türkiye gibi bir demokrasi gelenekleri bulunmamaktadır; fakat onların sahip oldukları bir Avrupa kültürü vardır ve bu farklı bir şeydir. Adı geçen dört ülkeye de dış dinamikler, demokratikleşme yönünde ateşleyici olsalar da Türkiye'deki milliyetçilik devam ettiği ve Cumhuriyet ile demokrasi orta yolda buluşmadığı; bununla birlikte AB'nin Türkiye'yi algılamasında bir değişiklik olmadığı sürece, Türkiye'nin engelli koşusu, daha önce hiç yapılmamış bir biçimde uzun olacaktır. Yarışa en dış kulvardan başlayan Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ise şu anda en iç kulvardadırlar ve "yumuşak engelli" koşularını "Golden League" son ayağı 2004 Almanya Avrupa Konferansı'nda 7'de 7 yaparak tamamlayacaklardır.

Anahtar kelimeler: 1-Avrupa Birliği (AB) 2-Demokratikleşme 3-Kopenhag Siyasi Kriterleri 4-Ulusal Program 5-Katılım Ortaklığı

ABSTRACT

**ACCORDING TO THE PROGRESS REPORT OF EUROPEAN COMİSSION IN THE
CONTEXT OF HUMAN RIGHTS AND PROTECTION OF MINORITIES INTEGRATION
OF TURKEY, HUNGARY, POLAND CZECH REPUBLIC TO THE EUROPEAN UNION/ A
COMPERATIVE ANALYSIS IN THE PERIOD OF 1998-2002**

The European Union (EU) has entered in the most comprehensive enlargement process of its history since the end of Cold War and eastern block. Central and Eastern European Countries had not been indifferent to the EU for long and started to make their full membership applications to the EU since 1990. Due to their historical ties and geographic closeness that the EU has increased its economic, trade and political relations with these countries over the last ten years. In order to place its relationships on sound foundations the EU has concluded the 'European Agreements' with

Hungary, Poland and the Czech Republic, which base on preferential trade relations. The names of new candidate states for the enlargement was officially announced at the 1997 Luxemburg Summit, but Turkey was not in this list. For the candidate countries to initiate membership accession negotiations the EU presented a democratisation calendar through the 1993 Copenhagen Political Criteria, and through the Commission's Regular Reports it becomes quite clear, to whom it will say 'welcome' at the 2004 Europe Conference in Germany. However, for Turkey which started its bilateral relations with the EU as early as in 1959 but did not reach a candidate country status before the 1999 Helsinki Summit the date of 2004 remains to be a dream. Apart from Turkey, the case study countries of this study in which we investigate their integration to the EU from a democratisation perspective, have been preparing for their full membership in a stable determination with an incredible speed. On the other hand, due to a number of internal and external factors that Turkey makes a slow progress.

It is not clear whether the EU will 'take' these countries or they will 'join' in the EU. However there is one thing is quite obvious which is although Turkey has a much longer tradition of democracy than Hungary, Poland and the Czech Republic, the factor of so called 'Europeanness' seems to make a certain difference in the way these relationships between the EU and candidate countries are formed and developed. External factors may have a certain role in the triggering of democratisation in the four countries concerned. However, if the nationalism continues and democracy and Republic do not meet at a common ground in Turkey and there will not be a drastic change in the way that the EU perceives Turkey, Turkey's hurdle run will be a long one as has never been before. On the other hand, Hungary, Poland and the Czech Republic which have started the race from outside lanes are now in inside lanes, and they would complete their 'soft hurdle' run at the last leg of the 'Golden League', the 2004 Europe Conference in Germany, by doing a seven out of seven.

Key words: 1-European Union (EU) 2-Democratisation 3-Copenhagen Political Criteria 4-National Programme 5-Accession Partnership

İNSAN HAKLARI VE AZINLIKLARIN KORUNMASI

Avrupa'nın siyasi istikrarını ve ekonomik gücünü güçlendirmek amacıyla başlayan AB'nin genişlemesinin yararları, süreç daha tamamlanmadan aday ülkelerdeki modern demokrasileri, işleyen piyasa ekonomilerini inşa etmeye başlayarak kendini göstermeye başlamıştır. Araştırmamıza konu olan aday ülkelerden Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya ve Türkiye, Birlik kurallarını ve politikalarını kabul ederek demokrasinin gelişmesi, hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi, insan haklarına saygı, azınlıkların korunması, suçlarla mücadele etme, toplumsal koşulları iyileştirme, yolsuzlukla mücadele tedbirlerini güçlendirme, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları üst düzeye çıkarma imkanlarını artırmaya başlamışlardır. Bu ülkelerin bu gibi sorunları çözebilme yeteneklerindeki güçlerini nasıl artırdıklarını, AB'ye tam üyelik yolundaki samimiyetlerini daha iyi analiz edebilmek için alan çalışmasının yapılmasının daha yararlı ve daha objektif sonuçlara varmada yol göstereceği düşünülmektedir.

1923 Lozan Antlaşması itibarıyla Batı yanlısı bir politika izleyen Türkiye, 1959 yılında AET ile ilişkilerini, nihai amacının Topluluğa üye olmak olduğunu belirterek başlatmıştır. 1963 Ankara Antlaşması, 14 Nisan 1987 tam üyelik başvurusu, 1995 Gümrük Birliği Kararı hep bu amaca hizmet etmiştir. Üye olabilmek için öncelikle alınması gerekli olan adaylık statüsünü görmek ise 1999 yılına denk düşmektedir.

Araştırmamıza konu olan Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri'nden (MDAÜ) Macaristan, AET ile ilişkilerini 1988'de başlatmış, 1991'de imzalayıp 1994'de yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması ile geliştirerek Mart 1994'de tam üyelik müracaatında bulunmuştur. Polonya da 1988'de AET ile ilk diplomatik ilişkilerini kurmuş ve 5 Nisan 1994'te tam üyelik başvurusunu yapmıştır. AET ile ilişkilerini 1988'de başlatan Çek Cumhuriyeti (o zamanki adı ile Çekoslovakya), 1990'da sunduğu geçici bir program ile AT'ye üye olmak istediğini beyan

etmiştir. İkili arasında 1991'de imzalanan Ortaklık Antlaşması, takvimler Ocak 1996'yı gösterdiğinde Çek Cumhuriyeti'nin AB'ye tam üye olma başvurusuna kadar gitmiştir.

İlginçtir ki 1987'de yapılan tam üyelik başvurusuna verilen adaylık statüsü ve hazırlık çalışmaları Türkiye için 1999 olurken, adı geçen diğer ülkeler Türkiye'ye nazaran çok sonraları ilişkilerini başlatıp tam üyelik başvurusunda bulunurken onlara adaylık statüsü Türkiye'den de erken, 1997'de verilmiştir. Peki bu ülkeler arasında fark neydi ki süreç çok farklı işletilmişti?

1993 yılında Kopenhag'da yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi sonuçlarında, aday ülkelere AB ile üyelik müzakerelerinin başlayabilmesi için önkoşul olarak Kopenhag Kriteri getirilmiştir. Kriter şöyledir:

“Üyelik, aday ülkenin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıkların korunması ve saygı görmesini teminat altına alan kurumların istikrara kavuşturulmuş olmasını, işleyen bir piyasa ekonomisinin mevcudiyetini, AB içindeki rekabet ve piyasa güçleriyle baş etme kapasitesini gerektirir. Üyelik, adayın, siyasi, ekonomik ve parasal birliğe katılım da dahil olmak üzere, üyeliğin getirdiği yükümlülükleri üstlenebileceğini varsayar.”

Bu Birlik, belli dönemlerde çözülüp yeniden bir araya gelen bir bütünlüşme olmadığı için, belli bir süreden sonra entegre yapısına geçeceği ve üye sayısının giderek artacağı bir yapı olmaktadır. Bununla ilgili olarak düşündüğümüz zaman yeni adaylara getirilen Kopenhag Kriteri yerine getirilerek, üyelik yükümlülüğünün üstlenilmesine hazır hale gelince üyelik başlatılacaktır.

Komünizmi bırakıp çok partili çoğulcu demokrasiye geçen, Berlin Duvarı'nın çöküşüyle AB'nin genişleme sürecine her iki tarafın isteği ile giren Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti için AB'ye üyelik yolu o kadar net çizilmiştir ki PHARE programıyla mali yardımlar yapılmış ve çok geniş bir işbirliği ortamı yaratılmıştır. AB'ye katılmak, bu ülkeler için yenilenmiş bir demokratik düzenin sembolü olduğu için de yoğunlaştırılmış bir çaba gözlenmektedir (Wohlfeld, 1997: 1-5).

10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Konseyi toplantısında Türkiye'ye aday ülke statüsü verilmesi kabul edilmiştir. Hatta bu toplantıda daha önceki AB Konseyi sonuçları temelinde bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması kararı almıştır. Bu belge üye ülke yükümlülükleri ile siyasi ve ekonomik kriterler açısından hazırlanması gereken öncelikleri içerecek ve AB ile ilgili mevzuatın benimsenmesi için buna Ulusal Program eşlik edecektir. Bu doğrultuda Ulusal Program 19 Mart 2001 tarihinde kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuştur. “Siyasi ve ekonomik öncelikler ile müktesebat uyumu bölümlerinden oluşan Ulusal Program ile Türkiye, Avrupa Birliği ile entegrasyona yönelik kararlılığını somutlaştırmıştır” (Gezgin Eriş, 2001: 65). Bu belge ile Türkiye Cumhuriyeti, AB'ye ve Türkiye halkına taahhütlerini yerine getireceğini belirtmiştir. Ulusal Program doğrultusunda atılacak adımlar Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki samimiyetini kanıtlayacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin uzun yıllardır sağlamaya çalıştığı demokratikleşmeye Ulusal Program'da nasıl bir yer verdiği ve bunun nasıl gerçekleştirileceği önem kazanmaktadır.

Elde bulunan birçok sorunun çözümü ortak iradeyi, kurumsal işbirliğini ve beraberliği zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda AB, Türkiye'nin, Polonya'nın, Macaristan'ın ve Çek Cumhuriyeti'nin demokrasi sicilini düzeltmelerini gerçekten istemekte midir? Bunun yanında bu ülkeleri yönetenler demokratik ilkelere bağlı bir toplumun oluşması için cesur adımlar atmaya gerçekten kararlı mıdır? AB, adı geçen ülkelere sadece ‘Kopenhag’ın siyasi kriterlerine uyum’ mu demektedir; yoksa bu kriterleri yakalamaları için yardım eli de uzatmakta mıdır?

Türkiye ile AB arasındaki ilişkiler, 1959'da Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) tam başvuruda bulunmasıyla başlamasına ancak, ikili görüşmelere Macaristan'ın 1988'de,

Polonya'nın 1989'da ve Çek Cumhuriyeti'nin 1990'da başlamasına rağmen 2000'li yıllarda tam üye olarak öngörülmesi (Gündem 2000 başlıkla rapora göre) ama adı geçen raporda Türkiye'nin tam üyelik perspektifi ile ilgili ifadelerin kullanılmasını engelleyen sebepler nelerdir? Bu açıdan 5 Şubat 1990'da Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak belirlenen PHARE programının, bu ülkelerin tam üyelik sürecine hazırlanmalarında özel bir önemi vardır.

AB demokratikleşmeyi temel kriter olarak kabul etmektedir. Bu yüzden Türkiye'nin, Macaristan'ın, Polonya'nın ve Çek Cumhuriyeti'nin sarf ettikleri demokratikleşme çabaları içerisinde, AB kriterlerine göre, sivil toplum örgütlerinin, siyasi partilerin, üniversitelerin, medyanın, sendikaların ve çok uluslu şirketlerin demokratikleşmeye bakış açıları ve bu konudaki açılımları bu ülkeler için önemli olacaktır. Gündem 2000 ile aynı tarihte, 16 Temmuz 1997'de açıklanan AB Komisyon Raporunda ilişkilerin geliştirilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur.

"Bunlardan 'insan hakları' başlığı altında 'Türkiye'de sivil toplumun ve hukuk devletinin gelişmesi için Türkiye'deki sivil toplum örgütleri ve gerekse Türk Hükümeti ile işbirliğinin güçlendirilmesi' ibaresi yer almıştır" (Karluk, 1998: 85).

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da siyasi ve sosyal bir değişimin en önemli süreci Doğu Avrupa'daki demokrasi yükselişidir. Hayrete düşürecek kadar kısa bir zaman içinde eski Doğu Bloğu ülkeleri siyasi çoğulculuk, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü ve özgür basın gibi demokratik hükümetlere geçmişlerdir. Politikacılar, akademisyenler ve kamu vicdanı, çok çabuk Doğu Avrupa'daki rejim değişikliğini yapmışlar ve demokrasiye barışçıl bir geçiş sağlamışlardır. Başka devrimler ya da rejim değişikliklerin aksine Komünizmin çöküşünden sonra ikinci şiddet eylemleri adeta görülmemiştir (Salinska-Klas, 1993: 29-36). Doğu Avrupa'daki birkaç yıllık demokrasi deneyimi gözle görülür gerçeğin tatlı bir hayaline dönüşmekle kalmamış, barışı sadece rejim içinde değil aynı zamanda Batı'ya karşı da garanti etmiştir.

Geleceğin iyimser görünüşü, Komünizmin sonunun barışçıl karakteri ve demokrasinin varolan faydaları (Roszkowski, 1995: 203-211) ile ortaya çıkarılmıştır. Birçok durumda araştırmacılar geçmişe, tarihi farklılıkları ya da bağımlı etkileri göz önünde bulundurarak bakmışlardır. Bu faktörler sadece ülkenin demokratik olmayan rejim tipini, demokratik birleşme için hali hazırdaki olasılıkları etkilemiştir. Geçen süre zarfında akademisyenler Doğu'daki otokrasiden ayrılmışlar, "birleştirilmiş demokrasi" ile şekillenen yeni durum üzerinde ayarlamalara gitmişlerdir. Soğuk Savaş takip eden dönemde demokrasinin gelişi, elit temelli kurum değişikliğinin spontane süreci olarak görülmüştür.

Doğu Avrupa'da demokrasinin yükselişi uzun dönemli bir süreç olarak algılanmıştır. Demokrasi, Komünizm sonu ile bu süreç arasında varolan kavramsal boşluğu doldurma niyetinde olmuştur. Bu dönemde demokrasi, kurumların inşası ya da siyasi bir yarış vasıtasıyla siyasal sistemin keskin ucu olarak anlaşılmamıştır. Anlaşılan anlamına yapılan odaklanma, Doğu Komünizmi ile Batı demokrasileri arasındaki karşılıklılık ve birbirine bağlı olmanın sonucu gibi 1989 öncesi demokrasinin (Holzer, 1995: 67-76) beklentilerine olmuştur.

Komünizmi yaşayan Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya için demokrasi, geleneksel bir hal almamıştı; hem vatandaşlar hem siyasetçiler dahil kamu çalışanları için demokratik davranışların normlarını öğrenmek zaman alacaktır. (Daha fazla bilgi için bkz: "The Democratic State or State Democracy? Problems of Post-Communist Transition", www.iue.it/RSC/WP-Texts/holmes.html, Erişim Tarihi: 03.05.2002)

Yükselen ekonomi ve askeri bağımsızlık Avrupa milletleri ile yüksek dereceli bir işbirliğini beslemiştir. AB belki de buna verilecek en güzel örnektir. AB gibi bir varlık üyeleri için pratik avantajlar sunmaktaydı. Bu avantajlar refah, zenginlik, siyasi istikrar ve Rusya'ya karşı askeri kalkan içeriyordu.

1989 sonrası siyasi, sosyal ve özel hayatın bir çok alanı kolektif korkunun siyasal psikolojik dinamiklerine kapılmıştı.

"Eğer demokratik istikrar başarılı olursa, Batılı demokrasiler Doğu komşularına rehberlik etmeye devam etmek zorundadırlar. Yugoslavya Savaşı'nda Slav kardeşler bir uçurum içine sürüklenmişlerdi çünkü Avrupalı demokrasiler başarısız olmuştur" (Wydra, 1999: 303).

1989 sonrası Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya (Krzysztofek, 1993: 11-27), Almanya ile Rusya arasındaki Büyük Güçlerin yarışında, yaşadıkları piyon durumlarını üstlerinden atmak için eşsiz bir fırsat yakalamışlardır.

"Jeopolitik şartlar içinde Almanya'nın yeniden birleşmesi, yeni Avrupa'nın ortaya çıkışında kritik doğu sınırında olan Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan üçgeninde, Sovyetler Birliği'nin ölümü ile bu ülkelere Sovyet halefi ülkelerle ilişkilerini yeniden tanımlama şansı verirken yer almıştır" (Michta, ...: 53).

Bunun yanında Almanya'nın birleşmesi, demokrasi ve özgürlüğün zaferi olarak da yorumlanmıştır (Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye, 2002: 11).

Avrupa'daki bu yeni şartlar Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın ulusal ilgilerini o zamana kadar görülmemiş bir seviyeye, eski farklılıkları bırakarak Budapeşte, Prag ve Varşova arasında bir fikir birliği oluşmasına ve "Avrupa'ya dönüş" yolunda birlikte çalışmalarına getirmiştir (Kaminski, 1995: 90-94). Başka bir neden ise eski komünist ülkelerde görülen ulusçuluk dalgaları sonucu gelen tehlikelere karşı en iyi çözümün işbirliği formlarında yatmasıdır (Sander, 2000: 215). Bu üçlü için öncelikli yapılması gerekenler Batı orijinli ekonomik ve güvenlik sistemlerini oluşturmaktır. Askeri boyut için üç ülkenin de NATO içinde yer alma arzularını görüyoruz. Bunun için 12 Mart 1999'da Washington Antlaşması'na katılmışlar ve NATO üyesi olmuşlardır.

Ancak 1999 öncesi bazı girişimlerde bulunan bu ülkelerden Çekoslovakya'nın 1992'de Çek ve Slovak Cumhuriyetleri olarak iki bağımsız devlet olarak oluşmasından sonra da Çek Cumhuriyeti Batı ile yeniden bütünleşme ve Pazar ekonomisine geçme isteğini sürdürdüğünü açıklamıştır. Kurumların istikrarı ve demokrasi açısından Çek Cumhuriyeti'nin performansı tüm analizlere göre post-komünist ülkeler içinde tektir. Demokratikleşmenin bu en üst kaydı içinde rol oynayan şey, ülkenin daha önceki deneyimlerinin yine demokrasi ile vurgulanmasıdır.

İç savaş zamanında Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri birinci dalga demokratikleşmeyi yaşarken 1938'deki Nazi saldırısına kadar ayakta kalan tek demokrasi idi (Huntington, 1996: 15). Çekoslovakya'yı diğer ülkelerden ayıran bir başka nokta ise, başkalarının örneklerinden ve hatalarından ders alabiliyor olmasıydı (Ash, 1990: 51). Bu özelliğinin yanı sıra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu dönemindeki mirasına dönerek Çekoslovakya'dan ayrılan Çek kısmının diğer birleştirilmiş ülkelerin önünde yer almasının nedeni, sosyo ekonomik modernizasyon düzeyinin yüksek oluşundan kaynaklanmaktadır (Skak, 1997: 312).

Macaristan'da Komünizm sonrası geçiş ise Ekim 1989'da Komünist Parti'nin Macaristan Sosyalist Parti olarak isim değişikliği yapmasıyla başlamıştır. Macaristan Sosyalist Parti'nin 1994'de içinde Özgür Demokratlar İttifakını da bulunduran merkez sol koalisyonu sırasında gücüne yeniden kavuşması, liberal partinin Macaristan'ın Avrupa'ya yeniden dönüş çabalarını, seçilmiş yolun ileriki istikrarcısı olarak görülmesine neden olmuştur. Şu da bir gerçektir ki eski muhafazakar hükümetin 1990'da serbest ve adil seçimlerle seçilmesi, Macaristan'ı geçmişten koparmıştır.

Macaristan'ın demokrasi deneyimi (daha fazla bilgi için bkz: From the Socialist Core to the Capitalist Periphery: Hungary in Comparative Perspective, www.ciaonet.org/wps/grb02/, Erişim Tarihi: 07.05.2002) aslında Çek Cumhuriyeti'nden çok farklı değildir zira oldukça dengeli altı- parti sistemi, çok fonksiyonlu Anayasa Mahkemesi, bir çok bağımsız gazete gibi ortak özellikleri vardı.

Macaristan'la birlikte Polonya da Komünizmden geçişe öncülük eden ülkedir. Polonya, Balkan ve Baltık ülkelerine nazaran demokrasi anlayışından dolayı daha iyi konumda olmasına rağmen iç politikası oldukça çalkantılıdır. Sayısız hükümet değişikliği yaşamıştır.

Polonya eski Komünist olup gücüne yeniden sahip olmada raydan çıkmayarak Batılı Avrupa'ya entegre olma niyetinde olmamıştır. Bunda AB'ye karşı verdikleri mücadele ile birçok çiftçiye ve başka grupları yanına çeken Çiftçi Partisi'nin payı büyüktür. Ancak Walesa bunu yıkmış ve katı Polonya'nın Avrupa oryantasyonuna girmesinde gösterdiği dış politikası istikrarını korumuştur. Fakat Polonya'yı Batı'ya daha yakın kılan birçok sebep vardır. Sadece coğrafi açıdan değil, sahip olduğu etnik homojen, eğitimde yükselen standartlar, modern meslek yapıları ile bunu sağlamaktadır (Golebiowski, 1997: 93).

Polonya'daki demokrasi özgürlükten daha fazladır, özellikle kural koyucular için ve bunların uygulanışını kontrol etmek için belli bir mekanizma, azınlıkların korunması, yasama ile yürütme arasındaki denge, hukukun üstünlüğü ve hukukun bağımsızlığı gibi. Tüm bu demokrasi elemanları 1989'dan bu yana Polonya'da yerlerini almışlardır ancak işleyiş hala sendeleyerek devam etmektedir (Palecki, 1993: 5-9).

Türkiye'de soğuk savaş sonrası yeni bölgesel politikalar çıkmıştır. Buna da en büyük neden, o dönemde Türkiye'nin AT/AB ile ilişkilerinin çok iyi olmayışındır. Türkiye'nin 1987'ye denk gelen tam üyelik başvurusu ancak buna istediği cevabı alamayışı neticesinde takındığı tavır, Gümrük Birliği'nin getirdiği ikili ilişkilerde değişmiştir. Bunun neticesinde Türkiye, "Avrupa Birliği'ni merkez alarak bölgesindeki ülkelerle ilişkilerini geliştirirse bunun hem bölgedeki ülkelerle hem de Avrupa'yla ilişkileri açısından yararı olacaktır" (Eralp, 1997: 67) düşüncesi hakim olmuştur.

Blokların ortadan kalkışı, komünist rejimin çöküşü, liberal ekonominin ve siyasal demokrasilerin başlaması ile Batı Avrupa'ya bağlanan MDAÜ sayesinde Avrupa bütünleşmesi fikri (Pinder,...: 23-36), kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır.

"Eski Komünist devletlerin demokratikleşmesi yönetime toplumsal katılımı da sağlayabilir ve böylece kitlelerin artan beklentileri Avrupa'nın geri kalanından yapay yalıtımını sona erdirebilir" (Sander, 2000: 201).

Bununla birlikte kapitalizmin büyük rakibi sosyalizmin de siyasal bir tehdit olmaktan çıkışı ile "siyasal demokrasi, kuram ve uygulaması ile ilgili tutarsızlıklar rahatça ortaya konup, tartışılmaya başlanmıştır" (Şaylan, 1998: 98).

Avrupa Komisyonu 1998 Düzenli Raporları

AB'nin aday ülkelere üye olmaları için şart koştuğu Kopenhag Kriterleri'nin de maddelerinden olan "özgürlük ve insan hakları, eşitlik, hukukun üstünlüğü" ve bunların yanı sıra "katılım, sınırlı siyasal güç, uzlaşma, çoğulculuk" gibi değerler, demokratik bir siyasal düzenin oturduğu temel basamaklar olmuştur. 1998 tarihli katılım yönünde ilerlemeye ilişkin Komisyon düzenli raporlarına göre Türkiye (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2002), Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi haricinde, insan haklarının korunmasıyla ilgili en önemli sözleşmeleri onaylamıştır. İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'ni ve İşkencenin ve Diğer Gayrı İnsani veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi için Avrupa Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Türkiye, 4, 6 ve 7 sayılı Protokoller haricinde, İnsan Haklarının

Korunması için Avrupa Sözleşmesi'ni de onaylamıştır. Türkiye, ölüm cezasını mevzuatında tutmaya devam etmektedir fakat bu ceza 1984'ten beri uygulanmamıştır.

Diğer Avrupa anayasaları gibi, Türk anayasasının da kişi dokunulmazlığı hakkı, düşünce ve kanaat özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü, toplantı özgürlüğü, işçilerin sendikalar kurma özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, Türkiye'de ve yurt dışında hareket ve seyahat özgürlüğü gibi hakları tanıdığı belirtilmektedir. Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunması için Çerçeve Sözleşme'yi imzalamadığı belirtilmektedir.

Macaristan (Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/hungary_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002) çok önceden birçok ana kurumsal insan hakları konularına razı olmuştur. 1997'de Uyrıklar Üzerindeki Avrupa Konvansiyonu'nu, kişilerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuruları ile ilgili olarak Avrupa Antlaşması'nı imzalamıştır. 1998'de Azınlıkların Korunması için Avrupa Konvansiyonu Konseyi faaliyete geçmiştir. Avrupa Konseyi Sosyal İmtiyazlar hala onaylanmamıştır. Ocak 1998'de hükümet İmtiyaz konusunda 19 maddeden 12 tanesini onay için Parlamento'ya sunmuştur. Yeni hükümet tüm İmtiyazların ilk onaylarını desteklemiş ve bu yüzden Parlamento'ya tam metinleri sunmak durumundadır.

Görüş'ün yayımlanmasından sonra Çek Cumhuriyeti (Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/czech_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002) en önemli, temel, uluslararası insan hakları belgelerine razı olmuştur. Aralık 1997'de Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi'ni onaylamıştır. Yerel Yönetimler Avrupa Şartı ve Avrupa Sosyal Şartı daha onaylanmamıştır. Eylül 1998'de Hükümet, Yasamalı İlişkiler için Başbakan Yardımcılığı bünyesinde Ulusal Azınlıklar Konseyi, Bakanlıklararası Roman Komisyonu ve STK konuları ile sorumlu olan İnsan Hakları bürosunun kurulmasına karar vermiştir.

Görüş'ten bu yana Polonya'da (Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/poland_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002) insanlık dışı ya da onur kırıcı davranışların yapıldığını gösteren kayıtlar bulunmadığı, Polonya'nın çok daha önceden temel insan hakları belgelerinden birçoğuna katıldığı ve 1997 Anayasası'nın, kişinin mahremiyetini koruma hakkını sağladığı ifade edilmektedir. AİHS'nin 6 ve 7 nolu Protokolleri ile Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşme hala onaylanmamıştır. Yine de Polonya geçen sene AİHS'nin 11 nolu Protokol'ünü ve Avrupa Sosyal Şartı'nı onaylamıştır.

Avrupa Komisyonu 1999 Düzenli Raporları

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemeye İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu'na (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2002) göre Türkiye'de insan haklarının durumu, Avrupa Konseyi tarafından 1996'da açılmış olan izleme prosedürleri altındadır. Son Düzenli Rapor'dan bu yana, çocukların çıkarlarının korunmasını amaçlayan, Çocuk Haklarının Kullanımı Avrupa Sözleşmesi'nin Haziran 1999'da Türkiye tarafından imzalandığı; ancak, bazı önemli İnsan Hakları Sözleşmelerinin henüz onaylanmadığı belirtilmektedir.

Macar (Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/hungary_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002) otoriteleri tarafından Romanların insan haklarına saygı göstermeye dair yapılan girişimlerin devamına ihtiyaç duyulduğu, Romanlara kanun öncesi devamlı eşit muamele garantisi

edilmediği, rejim değişikliğinden bu yana ilk defa geçen birkaç sene boyunca Romanların durumunun daha kötüye gitmesine cevap olarak Hükümet'in Temmuz 1997'de kapsamlı bir Roman eylem programının kabul ettiği belirtilmektedir. Bu eylem, Romanların durumunu düzeltmek için orta vadedeki çözümleri, özellikle eğitim, istihdam, tarımsal faaliyetler, sosyal ve sağlık ilişkileri ve ev şartları konularını kapsamaktadır. Önerilerin, Romanlar ile devam eden diyaloga iyi bir temel oluşturduğu, ancak ana bütçeden sınırlı fonlar ayrıldığı eklenmiştir.

Eğitim, Romanlar ve diğer azınlıkların durumunu düzeltmek için ana hedef olarak düşünülmektedir. Ulusal ve Etnik Azınlıklar için Ombudsman'ın, azınlıkların eğitimi konusunda bazı kritik noktalara sahip olduğu, çoğunluğu Romanları etkileyen 352 dilekçeyi geçen sene incelediği belirtilerek dilekçelere göre, bireysel azınlık haklarının 166 olayda, kolektif hakların 74 olayda ihlal edildiğini iddia ettiği kaydedilmiştir. Ombudsman'ın diğer bir raporu Macaristan'daki azınlık eğitiminin durumunu, diğer azınlıklara zıt olarak değerlendirmiştir. Roman çocukların tecrit edilmiş sınıf ve okullarda eğitim görerek ayrımcılığa maruz kaldığı, kamu eğitimi üzerindeki kanunun, tecrit etmeyi yasaklamış olmasına rağmen hiçbir yasal cezanın bu ihlale karşı uygulanmadığı ifade edilmiştir. Bakanlık, Ombudsman'ın raporunu kabul etmemiştir.

Son Düzenli Rapor'da bahsedildiği gibi Çek Cumhuriyeti'nin (Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/czech_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002) ve Polonya'nın insan haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeye devam ettiği belirtilmektedir. Çek Cumhuriyeti, birçok temel insan hakları şartlarına razı olmuştur. Polonya (Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/poland_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002) temel İnsan Hakları Sözleşmelerini onaylamış ve insan hakları, azınlıkların korunması için uygun uluslararası ve anayasal koruyucuları oluşturan yapılarını kurmuştur. 1997 Anayasası vatandaşların mahremiyet için haklarının korunmasını sağlamıştır. Güvenlik (Vetting) ya da Ruhani Arınma Sürecinin (Lustracja), Hükümet üyelerinin, üst düzey yöneticilerinin, devlet çalışanlarının ve adli sistem üyelerinin güvenliğini sağladığı, yargının yeniden gözden geçirilişi konu olsa da istifalar için hiçbir otomatik talebin bulunmadığı, yine de pratikte, yasanın uygulanışının, bir çok bakanın ve yargının yüksek dereceli üyelerinin istifaları içinde sonuçlandığı ifade edilmektedir. Yeminli ve yazılı ifadeleri incelemekle sorumlu olan Ombudsman'ın, bilerek yanlış bir şekilde tanıtılmış şüpheli olayları Temyiz Mahkemesi'ne götürmesi için yetkilendirildiği belirtilerek yargı için sürece başvurma konusunda Anayasa Mahkemeleri kararları ışığında Sejm'in yasanın uygulanma sürecini sağlamak için prosedürleri değiştirdiği ifade edilmektedir.

Avrupa Komisyonu 2000 Düzenli Raporları

2000 yılındaki Komisyon Düzenli Gelişim Raporu'na göre Ağustos 2000'de, Türkiye (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/index.htm, Erişim Tarihi: 14.03.2002) insan hakları sahasında iki önemli uluslararası belgeyi imzalamıştır: Siyasi ve Medeni Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. Yakında başlaması beklenen TBMM'deki onay sürecinde, bu sözleşmelerin herhangi birinde yer alan spesifik hükümlere herhangi bir spesifik çekince konulmayacağını umduklarını belirtmektedirler. Ancak, ölüm cezasının kaldırılması hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 6 numaralı protokol ve Her Türden Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Sözleşmesi dahil, Türkiye'nin henüz katılmamış olduğu bazı önemli insan hakları belgelerinin bulunduğu; Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi'ni ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü'nü de imzalamadığı belirtilmektedir. Son Düzenli Rapor'dan bu yana, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'yi içine alan münferit davalarda bazı kararlar almıştır. Türkiye'deki genel insan hakları durumu, 1996 yılında Avrupa Konseyi tarafından açılmış olan izleme prosedürü altındadır. Bu bağlamda, üye devletlerin vebelerini ve taahhütlerini yerine getirmesi hakkında Avrupa Konseyi Komitesi, 2000 yılı Mart ayında Türkiye'yi ziyaret etmiştir.

Daha önceki düzenli raporlarda belirtildiği gibi Macaristan'ın (Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/hu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002) insan haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeye devam ettiği, Macaristan'ın temel insan hakları belgelerinin bir çoğuna taraf olduğu belirtilmektedir.

Çek Cumhuriyeti'nin (Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/cz_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002) temel insan haklarına ve özgürlüklerine saygı göstermeye devam ettiği belirtilerek Kasım 1999'da Avrupa Sosyal Şartı'nı onaylayarak temel uluslararası insan hakları sözleşmeleri içindeki ileri katılımını tamamladığı not edilmiştir. Ancak gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı hala imzalamamıştır. Çek Cumhuriyeti insan hakları alanında iç kurumsal çerçevesini geliştirmeye devam etmektedir. 1998 Düzenli Rapor'nda belirtilen İnsan Hakları Komiserliği'nin oluşturulmasını takip ederek, Hakların Kamu Koruyucusu'nu (Ombudsman) oluşturan Yasa, Şubat 2000'de yürürlüğe girmiştir. Ombudsman Bürosu'nun kuruluşu ile vatandaşların yasal olmayan uygulamalardan, kamu kurumlarının uygunsuz yönetiminden korunmaları güçlendirilmek istenmiştir. Ombudsman, bakanların, mahalli ve mali büroların ve diğer devlet yönetimi bölümlerinin araştırmalar yaparken temel hakların ve özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğini dikkatle incelenmesinden sorumludur. Bu kişi ayrıca polis, ordu, cezaevi servisleri, kamu sağlığını koruyan birimler ve medikal çalışmalarla ilgili şikayetlerle de ilgilenmesi için yetkili kılınmıştır. Yine de, Ombudsman'ın otoriteler üzerinde bir yaptırım gücü yoktur; gücü, bir üst organa, Hükümet'e ve ilgili bölüme sorunu bildirme ile sınırlı tutulmuştur. Birçok aday bu görev için kendilerini Temsilciler Meclisi'ne önerirken, başvurularla ilgili olarak hala bir anlaşma sağlanamamıştır.

Polonya (Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/pl_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002) Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi haricinde temel İnsan Hakları sözleşmelerini onaylamış, insan hakları ve azınlıkların korunması için gerekli uluslararası ve anayasal düzenlemelerini oluşturmuştur.

Avrupa Komisyonu 2001 Düzenli Raporları

2001 Raporu'nda Son anayasa değişiklikleri (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2002), insan hakları ve temel özgürlükler alanındaki güvencelerin güçlendirilmesi ve ölüm cezasının sınırlandırılması yönünde anlamlı bir adım olarak değerlendirilmiştir. İfade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplantı özgürlüğü, anayasa değişikliklerinde ele alınan temel özgürlükler arasındadır. 13üncü ve 14üncü maddelerde, bir takım kısıtlamaların kaldırıldığı, böylece temel hak ve özgürlükleri sınırlama gerekçeleri daraltılarak, ölçülülük ilkesi getirildiği ifade edilmiştir^{§§§}. Temel özgürlüklerin kullanılmasında gerçek bir

§§§ Madde 13'ün yeni metni: "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa'nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyet'in gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz." Madde 14'ün yeni metni: "Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerin hiçbirisi, Devlet'in ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve laik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz. Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasa'da belirtilenden daha geniş şekilde

iyileşmeden, Türkiye'deki bireylerin pratikte ne ölçüde yararlanacakları, uygulayıcı mevzuatın ayrıntılarına ve yasanın pratikteki uygulamasına bağlı olacağı, genel bir ölçülülük ilkesinin kabul edilmiş olması ve reformun belirtilen genel amacının insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygıyı etkili biçimde önplana getirmesinin umut verici olduğu ifade edilmiştir. Özellikle ifade ve düşünce özgürlüğü ile ilgili olarak, anayasa değişikliklerini uygulamaya koymayı amaçlayan mevzuat değişikliği tekliflerine hükümetçe son şekli verilmek olduğu, bunlar arasında, Ceza Kanunu'nun 159uncu ve 312nci maddelerinin ve Terörle Mücadele Kanunu'nun 7nci ve 8inci maddelerinin değiştirilmesine yönelik teklifler bulunduğu belirtilmektedir. Türkiye, kamu makamlarınca ayrımcılığın genel olarak yasaklanması hakkında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) ek 12 numaralı Protokol'ü imzamıştır.

Son düzenli rapordan bu yana, Irk Ayrımcılığının Bütün Biçimlerinin Kaldırılması Hakkında BM Sözleşmesi, Uluslararası Ceza Mahkemesi Tüzüğü, Medeni ve Siyasi Haklar Üzerine BM Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Üzerine BM Uluslararası Sözleşmesi gibi başka bazı önemli insan hakları belgelerine katılım açısından ilerleme olmadığı kaydedilmektedir.

Ölüm cezasının kaldırılması hakkında AİHS'ye ek 6 numaralı Protokol ile ilgili olarak, anayasa değişikliği ve Ceza Kanunu'nda öngörülen reform ışığında, Türkiye'nin bunu imzalayıp onaylamasının mümkün olup olmayacağının henüz belli olmadığı, Türkiye'nin, Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamamış olduğu da belirtilmektedir.

Son düzenli rapordan bu yana, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Türkiye'nin 127 davada AİHS hükümlerine ihlal ettiğini belirlemiştir. Bu davalar, ifade özgürlüğü, güvenlik güçlerince kötü muamele ve gözaltı süresinin uzunluğu gibi çok çeşitli Sözleşme ihlalleriyle ilgilidir. Türkiye'nin, bu davaların 53'ünü dostane anlaşma yoluyla çözüme bağladığı ifade edilmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 26 Haziran 2001'de kabul edilen 80 sayılı üçüncü Ara Karar'da, Türkiye, Loizidou davasında verilen 28 Temmuz 1998 tarihli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararını uygulamadığı için kınanmıştır. İnsan haklarının korunması ile ilgili olarak, Türkiye'nin yeni bir yapılanma oluşturduğu (5 Ekim 2000 tarihli yasa: İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Yüksek Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulları ve Araştırma Kurulları), İnsan Hakları Başkanlığı'nın, insan hakları alanındaki mevzuatın uygulanmasını izlemek amacıyla kurulduğunu not etmektedir. İnsan Hakları Yüksek Kurulu, Türkiye'de insan haklarının korunmasını geliştirmeye ve güçlendirmeye yönelik tekliflerde bulunmaktan sorumlu olan, bakanlıklar arası bir komitedir. İnsan Hakları Danışma Kurulu, hükümet ve sivil toplum kuruluşları arasında görüş alışverişi için kalıcı bir forum olarak hizmet etmek üzere tasarlanmıştır. Araştırma Kurulları ise, iddia edilen insan hakları ihlalleriyle ilgili olarak mahallinde araştırmalar yapmakla görevli olacaktır.

Güvenlik güçlerinin insan hakları konusunda eğitilmesiyle ilgili ihtiyaçlar, polis eğitimine ilişkin 25 Nisan 2001 tarihli yasada belirlenmiştir. Bu yasa çerçevesinde, Polis Akademileri, polis memurlarına insan hakları konularında 2 yıl süreyle eğitim verecektir. Ayrıca, gözaltına alınan kişilerin tutulma şartlarını iyileştirmek amacıyla, Ağustos 2001'de, Ankara'daki polis karakollarında bazı projeler başlatılmıştır. Türk hükümeti tarafından sağlanan resmi verilere göre, 2000-2001 akademik yılının sonuna kadar 26.780 güvenlik görevlisi insan hakları alanında eğitilmiş olacaktır.

sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz. Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.” *

Macaristan'ın (Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/hu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002) en önemli insan hakları belgelerinden en önemlilerine taraf olduğu belirtilerek Kasım 2000'de İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Konvansiyonu'nun cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyaset ve diğer görüşler, ulusal ya da sosyal orijin, ulusal azınlığa dahil olma, mal-mülk, doğum ve diğer statülere dayandırılan ayrımcılığa genel yasak getiren 12 nolu Protokol'ünü imzaladığı vurgulanmıştır.

Macaristan ayrımcılıkla mücadele konusunda birleştirilmiş bir yasaya sahip değildir; Adalet Bakanı tarafından oluşturulan kodifikasyon komitesi yasal danışma ile şimdiki yasaya dahil olan ayrımcılıkla mücadele koşullarını gözden geçirmiştir. Bu gözden geçirişin sonucu olarak, yasa uygulamasının ve ceza sisteminin güçlendirilerek yürürlüğe girmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. Temmuz ayında çıkan yeni İş Yasası'nın müktesebattaki ayrımcılıkla mücadele unsurlarını çoktan gözönünde bulundurduğu söylenmelidir. Bu arada, ulusal ve etnik azınlıkların hakları için Ombudsman, genel ayrımcılıkla mücadele yasası için hazırladığı önerisini sunmuştur.

Medeni ve siyasi haklar için Ombudsman anayasal hakların ihlal edilmesine dahil olan olayların araştırılmasından sorumludur. Son yıllık raporunda, sunduğu şikayet dilekçelerindeki eğilimin STK'nın ve özel kişilerin hazırladığı şikayetlerin büyük bir kısmı ile arttığını (yaklaşık % 12) rapor etmiştir. Şikayetler arasında, hukukun üstünlüğü ve yasal güvenlik için hakların ihlali konusunda (1999'da 379 olaydan 2000'de 599 olaya), mal edinme hakkı (128'den 153 olaya), sağlıklı çevre hakkı ve hayat ve insan dignity'si hakkı konusunda büyük artış olmuştur. Bu durum Ombudsman Bürosu'na halkın artan erişimi ile açıklanabilir ve yasal çerçevenin güçlendirilmesi ve bu alanlardaki mekanizmaların uygulanması gerekliliğine işaret eder.

Çek Cumhuriyeti (Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/cz_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002), gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı imzalayarak, temel uluslararası insan hakları anlaşmalarına dahil olmayı tamamlamıştır. Yine de, kolektif şikayetler sistemi sağlayan Avrupa Sosyal Şartı'nın Ek Protokolü'nü daha imzalamamıştır. Kasım 2000'de Çek Cumhuriyeti, ayrımcılığın tüm çeşitlerini yasaklayan Temel Özgürlüklerin ve İnsan Haklarının Korunması Anlaşması'nın 12 numaralı Protokolü'nü imzalamıştır. Ulusal Azınlıkların Hakları konusundaki yeni Yasa'nın kabulü ile ileriye doğru bir adım atılmıştır. İnsan hakları konusundaki iç kurumsal çerçevenin istikrarlı ve birleştirilmiş olduğu, giden İnsan Hakları Hükümet Komiseri'nin yeniden tayin edildiği ve yeni gelen kişinin, Ulusal Azınlıklar Konseyi'ne, İnsan Hakları Konseyi'ne ve Bakanlıklararası Roman Komisyonu'na başkanlık etmeye devam ettiği belirtilmektedir.

Hakların Kamu Koruyucusu (Ombudsman) ve yardımcısı, Temsilciler Meclisi tarafından seçilmiş ve Aralık 2000 ortalarında çalışmaya başlamışlardır. O zamandan bu yana Ombudsman Bürosu'nun, yüksek bir profil sağlamış ve oldukça fazla bir kamu ilgisi çektiği belirtilerek bu yüzden Ombudsman'ın, Şubat 2000 ile yasanın yürürlüğe girdiği Nisan 2001 sonu arasında toplam 3.538 şikayet dilekçesi aldığı ifade edilmektedir. Şikayetlerin 1617 tanesi (% 46'sı) ile ilgilenilmiştir. Şikayetlerin bir çoğu istirdat talepleri, emlak tartışmaları, sosyal sigorta, polis, ordu, cezaevi hizmetleri hakkındaki şikayetlerle ilgilidir. Bu Büro, 14'ü avukat olmak üzere 46 çalışana sahiptir.

Polonya, (Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/pl_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002) Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi'nin 6 numaralı Protokolü'nü (ölüm cezasını fesheden protokol) Ekim 2000'de onaylanmasından ve Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi'ni Kasım 2000'de onaylayarak Nisan 2001'de yürürlüğe sokmasından bu yana, en temel insan hakları sözleşmelerini onaylamış olmaktadır. Polonya insan hakları ve azınlıkların korunması için uygun uluslararası ve anayasal düzenlemeleri kurmuştur.

Avrupa Komisyonu 2002 Düzenli Raporları

Türkiye'nin 2002 Raporu'nda (Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003) üyelik öncesi stratejisi çerçevesinde, son rapordan bu yana, siyasi, ekonomik üyelik kısıtları ve AB müktesebatına uyum alanlarında ilerleme kaydettiği vurgulanmaktadır. Raporda Türkiye ile tam üyelik müzakereleri konusuna girilmemektedir. Anayasal reform ve yasal değişiklikler paketi aracılığıyla Katılım Ortaklığı'nda belirlenen temel önceliklerin pek çoğunun ele alındığı, özellikle Ağustos 2002 tarihinde Meclis'in onayladığı yasal değişikliklerin, geniş etkili reformlar yapmak konusunda Türkiye'nin istekliliğini göstermesi açısından son derece olumlu karşılandığı belirtilmektedir. Ancak siyasi kriterler çerçevesinde, işkence ve kötü muamele ile mücadelenin, ordu üzerinde sivil denetimle ilgili bazı sorunların, şiddet içermeyen görüşlerini dile getirmeleri sonucunda hapiste bulunan kişilerin durumları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına uyumun uygun şekilde ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece demokrasinin güçlendirilmesi ve insan haklarının korunması alanlarında, reform sürecinin sürdürülmesi konusunda Türkiye'nin cesaretlendirilmeye ihtiyaç duyduğu; bunun sonunda da müktesebata uyum alanında kalan son engelleri aşmasının mümkün olacağı vurgulanmaktadır.

Macaristan'ın İlerlemeye İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu'nda (Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/hu_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003), Macaristan'ın birçok temel insan hakları belgelerine razı olduğu belirtilerek Mayıs 2002'de tüm şartlarda ölüm cezasını kaldıran İnsan Hakları Avrupa Anlaşması'nın 13 No'lu Protokol'ünü imzaladığı vurgulanmaktadır. Anayasanın eşit davranmayı ve ayrımcılığa karşı korumayı sağlarken Macaristan'ın ayrımcılığa karşı tam bir yasaya hala sahip olmadığı, şu andaki ayrımcılık karşıtı uygulamanın İş, Eğitim, Sağlık ve Azınlıklar Kanunları'ndaki şartlar ile kırıldığı belirtilmektedir. Dahası, ayrımcılık karşıtı yasanın uygulanmasını etkili biçimde güçlendirmek için hiçbir kapsamlı sistem bulunmamaktadır. Bu yüzden, ayrımcılık karşıtı şartların büyük bir çoğunluğu tam bir onay ile desteklenmemektedir.

Yeni Hükümet'in 2002 Sonbahar'ında Parlamento'ya AT Antlaşması'nın 13'üncü maddesi temelindeki ayrımcılık karşıtı müktesebatın geçirilmesini ve uygulanmasını sağlayacak olan kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı yasayı sunmaya karar verdiği de belirtilmektedir.

Çek Cumhuriyeti (Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/cz_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003) 26 Şubat 2002'de Avrupa Sosyal Şartı'nın toplu şikayet sistemi sunan Ek Protokol'ünü imzalayarak uluslararası temel insan hakları anlaşmalarına razı olmuştur. Ancak, Kasım 2000'de imzalanan gözden geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nı hala onaylamamıştır. Mayıs 2002'de İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruyan Anlaşma'nın tüm şartlarda ölüm cezasını kaldıran 13 No'lu Protokol'ünü imzalamıştır. Yine İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Koruyan Anlaşma'nın ayrımcılığın tüm çeşitlerini yasaklayan 12 No'lu Protokol'ü imzalamış ancak onaylamamıştır. Ayrımcılık karşıtı temel, Temel Haklar ve Özgürlükler Çek Şartı'nın içinde çok saygın bir yere konmuştur. Yine de şu ana kadar, kapsamlı bir ayrımcılık karşıtı uygulamanın eksikliğinin bulunduğu belirtilmektedir. Hükümet AB ayrımcılık karşıtı müktesebatı geçirmek için bir zaman programı hazırlamıştır. 20 Şubat'ta Hükümet, 2002 sonunda müktesebata uymak için gerekli tasarı halindeki kanunları, düzenlemeleri ve idari koşulları Başbakanlığa emanet etmiştir. Bakanlıklar arası çalışma grubu eşit davranışların gösterilmesi için yaratılan birim içinde ayrımcılık karşıtı taslak yasaların hazırlanmasına yardımcı olması için oluşturulmuştur.

İnsan hakları alanında iç kurumsal çerçeve, Roman İlişkiler Konseyi'nin ve Ulusal Azınlıklar Konseyi'nin başkanı olarak Başbakanlık Birimi'nden bir kişinin katılımı ile birleştirilmiştir. İnsan Hakları Hükümet Komiserliği, İnsan Hakları Konseyi'ne başkanlık etmeye devam etmektedir.

Hakların Kamu Koruyucusu (Ombudsman) ve Ofisi, 2001 yılında toplam 5.996 şikayet almışlardır. Bunların 3.139'u (yaklaşık %52'si) ile ilgilenilmiştir. Şikayetlerin birçoğu, geri alınan haklar, emlak tartışmaları, sosyal güvenlik, polis, ordu ve cezaevi hizmetleri hakkındaki şikayetlerle ilgilidir. 31 Aralık 2001'de, bu Ofis 86 kişiyi istihdam etmiş, bunlardan 54'ünün şikayetleri ile direkt ilgilenilmiştir; bunun için 2002 devlet bütçesinden 80.8 milyon Çek Kron'u harcanmıştır. Ombudsman Ofisi tarafından alınan şikayetlerin sayısı ve çeşitliliğinin bu Ofis'in sosyal ihtiyaçlara cevap verdiğini göstermekte olduğu vurgulanmaktadır.

2002 Rapor'unda Polonya (Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003) temel İnsan Hakları Anlaşmaları'nın birçoğunu onaylamıştır; ancak İnsan Hakları Avrupa Anlaşması'nın 7 No'lu Protokol'ünü hala onaylamamıştır. Mayıs 2002'de tüm şartlarda ölüm cezasını kaldıran İnsan Hakları Avrupa Anlaşması'nın 13 No'lu Protokol'ünü imzalamıştır. İnsan hakları ve azınlıkların korunması için gerekli uluslararası ve anayasal güvenliği sağlayan kayıt birimi oluşturulmuştur. Polonya şu anda Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Komiserliği'nin başkanıdır.

İnsan hakları ve azınlıkların korunması Polonya Ombudsman'ının yetkileri içindedir. Ayrımcılık karşıtı düşünce Anayasa içinde saygın bir yere konmuştur ancak uygulamadaki bu ilkenin ayrımcılık karşıtı müktesebata geçişinin sınırlı olduğu iddia edilmektedir. Ombudsman, medeni, siyasi ve insan hakların, azınlıkların haklarının korunmasında önemli rol oynamaya devam etmektedir. Ayrıca ekonomik, sosyal ya da kültürel hakların çığnendiğine inanıldığı zaman da başvurulmaktadır.

2001 yılında, Ombudsman aracı olmak için 55.404 rica ve araştırmak için de 40.000 yeni rica talebi almıştır. Eylemler yapılmış ve % 26'sı olumlu sonuçlanarak 15.000 rica tamamlanmıştır. Geriye kalan % 74 ise "iddiaların teyit eksikliği" yüzünden olumlu sonuçlanamamıştır. Olumsuz sonuçların birçoğu için daha fazla gerekçe gösterilmemiştir.

Türkiye, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın Anayasa Düzeyinde İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması Bakımından Karşılaştırması

Ayrımcılık karşıtı düşünce Anayasalar içinde çok saygın bir yere konmuştur, ama bu temelin yasa içindeki dönüşümü ayrımcılık karşıtı müktesebat da dahil sınırlı kalmıştır. İnsan hakları temel tanımları ile doğuştan kazanılmış haklar sayıldıkları için azınlık statüsünde bulunan halkların temel özgürlüklerinin, etnik, kültürel, dil ve din açısından kimliklerinin korunması esas ilke olarak kabul edilmektedir.

Ayrıca azınlıklara, haklarının ihlali durumunda, ulusal ve uluslararası yasal yollara başvurmaları hakkı, Paris Şartı Tamamlayıcı Belge'si ile verilmiştir. Azınlık hakları, azınlıklara karşı baskı ve ayrımcılık yapıldığı varsayımından çıkmaktadır. Böylece bazı haklar verilerek diğer vatandaşlarla eşit seviyeye getirilmeleri hedeflenmektedir.

Bununla birlikte uluslararası belgelerde azınlığın bir tanımı mümkün olmadığı gibi devletler hukukunun teamüli kuralları da oluşmamıştır. Tüm sözleşmelerde azınlıklar, etnik köken, dil ve din açısından bir grup olarak nitelendirilmektedir. Tanınan haklar kolektif değil, azınlık grubuna mensup bireylerin (persons belonging to a minority) bireysel haklarıdır.

Bu konuda devletler hukuku henüz oluşmadığı için her devlet kendi taktiri uyarınca azınlık politikası gütmektedir. Avrupa Konseyi'nin 1 Şubat 1995 itibariyle üye ülkelerin imzasına açtığı "Azınlıkların Korunması Sözleşmesi", uluslararası alanda atılan en son adımdır.

Azınlıklar konusu doğrudan devletlerin egemenlik hakları ile ilintili olduğu için azınlıklara geniş haklar verilmesini öngören bu konvansiyonun büyük ölçüde kabul görmesi mümkün görünmemektedir. Temel şart, hakların sınırları ve kapsamı anlamında asgari bir siyasal görüşün sağlanmasıdır.

Türkiye, 1923'de imzaladığı Lozan Antlaşması ile Türkiye'de yaşayan musevileri, ermenileri ve rumları azınlık olarak tanımıştır (Daha fazla bilgi için bkz: Baskın Oran, Paranoyadan Kurtaracak Belge, www.cumhuriyet.com.tr, Erişim Tarihi: 12.10.2000). Bu topluluklara ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu din dersi yoktur. Bunun dışında kalan azınlıklar ise Türkiye laik bir ülke olduğu için ibadetlerini serbestçe yerine getirebilmektedirler.

Çok çeşitli etnik kökeni içinde barındıran Türkiye, getirdiği anayasal vatandaşlık temeli ile "Türkiye sınırları içinde yaşayan ve kendini Türk hissedenden herkes Türk'tür" diyerek Türkiye'deki halk kavramını açıklamıştır. Azınlık hakları konusunda ulusal olsun, uluslararası boyutta olsun Türkiye için önemli olan Kürt kökenli vatandaşların durumudur. Kürt kimliğini ilke olarak yasal bir baskı bulunmamasına rağmen Kürt kökenli vatandaşlar bazı baskılarla karşılaşmaktadır. Türk Devleti'nin milletiyle bölünmez bütünlüğünü zedelediği ve bölücü yayınlar çıkardıkları iddiası ile bazı gazeteci ve yazarlar soruşturma geçirmişler, kimisi hapis cezasına çarptırılmıştır.

Bu bağlamda yapılan son Anayasa değişiklikleriyle anadilde yayın ve eğitim getirilmiştir. Bununla birlikte azınlık vakıflarının taşınamazları, vakıf adına artık tescillenebilecektir. Türkiye, Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamamıştır.

Polonya'da yaşayan azınlıklar toplam nüfusun % 1.3'ünü oluşturmaktadır. Almanlar, Ukraynalılar, Beyaz Ruslar ve Romanlar azınlıkları oluşturmaktadır. Anayasa'nın 35inci maddesi ile azınlıklara, dillerini, kültürel kimliklerini, geleneklerini koruma ve geliştirme özgürlüğü, bunun yanında dini ve eğitim kurumları oluşturabilme hakkı tanınmıştır.

Kendilerine tanınan özel haklarla, gerekenden daha az oyla Parlamento'da temsilcileri bulunmaktadır. Polonya azınlık hakları konusunda iyi bir durumdadır.

Roman azınlık ise yüksek oranda işsizlik, eşit olmayan eğitim koşulları ve polisin kötü muamelesine maruz kalmaktadır. Polonya, Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşme'yi imzalamış ve onaylamıştır.

Çek Cumhuriyeti'nde ise % 4 Slovaklar ve % 3 Romanlardan oluşan bir % 7'lik etnik nüfus vardır. Azınlıkların Parlamento'da temsil edilebilme hakları bulunmamasına rağmen 1992'de kurduğu Azınlıklar Konseyi'nde tüm azınlıkların temsilcilerine yer vermiştir. Bunun yanında taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla azınlık haklarını güvence altına almıştır.

Çekoslovakya'nın 1992'de bölünmesiyle çıkarılan Vatandaşlık Kanunu, Romanlar aleyhinde önemli sorunların çıkmasına sebep olmuştur. Devlet radyo ve televizyonunda Romanlar için dil eğitim programı bulunmakta ancak onların en büyük problemleri fakirlik, maruz kaldıkları şiddet, kötü sağlık koşulları ve eğitime eşit şartlarda erişememeleridir. Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamış ve onaylamıştır.

Macaristan'da % 4'lük oranı ile en büyük etnik grubu Romanlar oluşturmaktadır. Diğer azınlıklar Almanlar, Slovaklar, Hırvatlar ve Romenlerdir. 1993'de çıkardığı bir yasa ile Macaristan, 13 ayrı etnik ya da ulusal gruba azınlık statüsü vererek özel haklar tanımıştır.

Devlet televizyonlarında büyük etnik grupların dilinde düzenli yayın yapılmakta, yazılı basında da bu dillerle yapılmış yayınlar bulunmaktadır. Bununla birlikte hemen hemen tüm azınlık dillerinde çeşitli derecelere kadar eğitim verilmektedir. Azınlıkların Parlamento'da temsiliyeti bulunmamaktadır ve bu, Anayasa'ya ve 1993 Kanununa aykırıdır.

Diğer iki MDAÜ'de olduğu gibi Macaristan'daki Romanların durumu diğer azınlıklara nazaran kötüdür ve Polis, bu azınlığa kötü davranmaktadır. Macaristan Ulusal Azınlıklar için Çerçeve Sözleşme'yi, Eylül 1995'de imzalamış ve onaylamıştır.

Genel bir açıdan değerlendirmek istersek her ülkede farklı boyutlarda azınlık hakları sorunu bulunmaktadır. Yapılması gereken ise genel önyargılardan sıyrılarak hoşgörü temelinde bir dünya görüşüne erişebilmektir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) istatistiklerini incelediğimiz zaman şöyle bir tablo (AİHM İstatistikleri, <http://www.echr.coe.int>, Erişim Tarihi: 12.03.2001) çıkmaktadır karşımıza:

1 Ocak 1998 itibariyle AİHM önündeki başvuru sayısı, Çek Cumhuriyeti'nden 93, Macaristan'dan 90, Polonya'dan 851, Türkiye'den 1825 tane olmuştur.

1999 yılında Çek Cumhuriyeti'nden 150, Macaristan'dan 94, Polonya'dan 691, Türkiye'den 655 başvuru yapılmıştır. 1998 ile 1999 yıllarını karşılaştırdığımız zaman Çek Cumhuriyeti'nden yapılan başvuruların oldukça, Macaristan'dan yapılan başvuruların ise çok az arttığını görmekteyiz. Polonya ve Türkiye'den yapılan başvuruların ise düştüğü gözlerden kaçmamaktadır. Buradan bu iki ülkenin, bu konudaki eksikliklerini giderme yolunda ilgili konuları iç meselelerinde halletme çabışıklarını görebiliriz.

Ama AİHM 1999 yılında "ihlal vardır" saptamasını Çek Cumhuriyeti ve Macaristan açısından yapmamış, Polonya için 1, Türkiye için 18 "ihlal vardır" saptamasında bulunmuştur. Yine aynı yıl için Çek Cumhuriyeti ve Macaristan için 1 tane "ihlal yoktur" çıkarsamasında bulunurken, Polonya için 2, Türkiye içinse hiç "ihlal yoktur" saptamasında bulunmuştur.

2000 yılında AİHM'ne yapılan başvurular ise Çek Cumhuriyeti'nden 199, Macaristan'dan 162, Polonya'dan 777 ve Türkiye'den 735 tane olmuştur. Bu ülkeleri kendi aralarında değerlendirdiğimiz zaman da Çek Cumhuriyeti ile Macaristan'ı bir grupta, Polonya ile Türkiye'yi ise ayrı bir grupta toplayabiliriz. Yapılan başvurular sonrasında AİHM, Çek Cumhuriyeti'ne 4, Macaristan'a 1, Polonya'ya 12, Türkiye'ye 23 "ihlal vardır" saptamasında bulunmuştur. "İhlal yoktur" saptamasını ise sadece Türkiye'ye 3 olay göstererek yapmış, diğer adı geçen ülkelere 0 saptamasında bulunmuştur.

2004 yılında yapılacak yeni üye kabulünde yer alacak olan Çek Cumhuriyeti gibi bir aday ülke, Usti nad Labem şehrinde, Romanların, Roman olmayan yaşayanları birbirinden ayırmak için cadde ortasına duvar örerek ayrımcılığını had safhalara çıkarmış olmasına ve Türkiye'de buna benzer bir uygulama yaşanmamış olmasına rağmen bu tür saptamalar çıkıyorsa, o zaman AB'nin tarafsızlığı yargılanabilir.

Günümüzde demokrasi ve insan hakları boyutu, klasik kuvvetler ayrılığı, özgür seçimlerin varlığı ve temsili demokrasiden daha ileri boyutlarda devam etmektedir. Şu anda süre gelen durum 1970'li, 1980'li ve 1989 Doğu Avrupa Komünizminin çöktüğü yıllardaki gibidir. Devam eden süreç içinde ABD ve AB ülkelerinde demokrasi ve insan hakları standartları hızla ilerlemiş ve dış politikalarının vazgeçilmez unsurlarına dönüşmüştür.

1993 yılından bu yana AB'ye üye olmak isteyen aday ülkelere AB'nin getirdiği Kopenhag kriterlerinin temel taşıını oluşturmaktadır artık demokrasi ve insan hakları. Demokrasi ve insan hakları konusu, ülkelerin iç meselesi olmasına rağmen, son yıllardaki baskılar batı tipi demokrasilerin benimsenmesi yolundaki bir şarttır. Gerçi bu dayatmanın diğer yüzünde, bunu şart koşan ülkelerin kendi içlerinde oturtmuş oldukları demokrasi ve insan hakları anlayışları vardır. Zira Türkiye, Türk Devleti'nin milletiyle bölünmez bütünlüğüne zarar verdiği gerekçesiyle bir partiyi kapattığı için AB tarafından eleştirilere maruz kalırken, AB üyesi İspanya da aynı sebepten dolayı, bu tür bir davranış sergilemekten çekinmemektedir.

Bunun ötesinde AB'ye tam üye olmak için getirilen kriterler, hiçbir şekilde aday ülkelere olumlu katkısı olmamıştır diyemeyiz. En basitinden, uygulama bulmamış olmasına rağmen Türkiye'de var olan idam cezasının, AB tarafından getirilen şartlar yüzünden kaldırılmış olması, yadsınamaz önemli bir katkıdır. Bununla birlikte adı geçen MDAÜ'lerde de yapılan reformlar, AB'ye tam üye olma amacının en büyük ateşleyicisidir.

SONUÇ

Avrupa Birliği'nin genişlemesi uzun süre devam eden çatışmaların sonunda Avrupa'nın birleşmesi için fırsat olarak algılanmaktadır. 1989'da Berlin Duvarı'nın çöküşü ve 1990'da Almanya'nın birleşmesi ile genişleme yeni bir boyut kazanarak Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru ilerlemeye başlamıştır.

Komünizmin çöküşü itibarı ile yüzlerini Batı'ya çeviren bu ülkelerin demokratikleşme boyutları (Rengger, 1997: 56-64) Türkiye ile karşılaştırıldığı zaman, demokrasi geleneği çok daha eskilere dayanan Türkiye'nin önünde olmalarının bir başka sebebi belki de bu ülkelerin AB'ye üye olmaktan başka bir alternatiflerinin olmamasıdır. Diğer bir neden de AB'nin aday ülkeleri algılayışdır bizce. Bunu söylemek her ne kadar zor olsa da AB, tüm aday ülkelere eşit, tarafsız davranmamaktadır. Bu sonuca varmamızda en büyük desteği AB'nin Türkiye'ye ve adı geçen ülkelere attığı adımlar, mali desteği oluşturmaktadır. Baştaki bölümlerde vermeye çalıştığımız bilgilerle çok iyi anlaşılacaktır ki ne AB, ne Türkiye ne de adı geçen MDAÜ'ler çok samimidir. Bizim eleştirdiğimiz tümünerdir zira bugüne kadar yapılanlar göstermektedir ki AB Türkiye'yi üye olarak görme arzusunu net biçimde açıklayabilmiş değildir. Türkiye de her ne kadar dış politikasının başat unsuru olarak AB üyeliğini gösterse de yaptığı çalışmalar akıllarda şüphe uyandırmaktadır. Ancak MDAÜ'ler koalisyon hükümetleri görse de AB üyeliği yolundaki kararlarından sapma göstermemiş, AB de gösterilen gayretleri yetersiz değerlendirse de adı geçen ülkelerin adaylıklarını kabul etme yolundadır; zira Mackinder'in de dediği gibi; "Doğu Avrupa'ya hakim olan Heartlanda hakim olur; Heartlanda hakim olan Dünya Adasına hakim olur; Dünya Adasına hakim olan Dünyaya hakim olur" (Mackinder, 1962: 150).

Üyelik süreci hala devam etmektedir ancak gözden kaçırılmaması gereken çok önemli nokta, bu ülkelerin komünist rejim altındayken bile Avrupa ile ilişkilerini tamamen kesmemiş ve dolayısıyla Avrupalı kimliklerini unutmamış olmalarıdır. Bunu en iyi koruyan Çek Cumhuriyeti ve Macaristan olmuştur. Macaristan Budapeşte Ekonomi Bilimleri ve Kamu Yönetimi Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Bölüm Başkanı Prof. Dr. Tibor Palankai, Macarların Avrupalı kimliklerini hiç kaybetmediklerini ama bunun yanında komünizm sonrası tam bir reform sürecine girdikleri için AB'ye uyum konusunda net bir başarı kazandıklarını söylemektedir ****.

Adı geçen ülkelerle bütünleşmenin tarihsel ve manevi boyutu da bulunmaktadır. Polonya'nın üyeliğini en çok destekleyen Almanya, bir anlamda tarihi bir özür dilemektedir; ancak Polonya'da bulunan ciddi Alman azınlık da bu üyeliği perçinlemektedir. Ayrı olmaktan ziyade birlik fikri, çatışma

**** 11 Şubat 2002 tarihinde yapılan görüşmeden alınmıştır.

eğilimlerinden öte istikrar ve ekonomik eşitlik düşünceleri ve Avrupa'nın farklı bölümlerinde eşit yaşam koşullarının sağlanması ideali ile bu yeni üyelikler gerçekleştirilecektir.

Genişleme ile göze çarpan bir başka özellik ise Merkezi ve Doğu Avrupa'da istikrarlı demokrasilerin doğuşudur. Bu ülkelerde devlet yapıları dikta modelinden demokrasiye dönüşmüştür. Bu ülke halkları otoriteye dönüşün bizzat karşı duranlarıdır; ve bu konuda gösterdikleri hız, cesaretlerinin de bir kanıtıdır. İstikrarlı demokrasilerin beraberinde getirdiği hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunması özelliklerinin, üye devletlerde üst düzeyde bir iyileşme getirdiğini görmekteyiz. Bu iyileşme, yıllar öncesi başlayan tam üyelik taleplerinin 1999 Helsinki Zirvesi ile Türkiye'ye tanınan aday ülke statüsünün başlangıcı ile de kendini göstermektedir.

Coğrafyadan, Türkiye'nin nüfus boyutuna ve ekonomik gelişmişliğinden, AB'nin kendi içindeki siyasi akim ve dengeler, ve AB'nin geleceği açısından üretilen farklı perspektiflere kadar hepsi Türkiye-AB ilişkilerinin boyut, şekil ve derinliğini etkilemektedir. Ama aynı zamanda bir diğer gerçek de AB'nin Türkiye'ye tam bir hayır diyememesi, ve bunun nedenleri de aslında Türkiye'nin AB için gerçek değerini ortaya çıkaran faktörler, ve işin ilginç yanı bunlar aslında yukarıda belirttiğimiz olası engellerle üst üste örtüşmektedir. Yani aslında şu anki kısır döngüde Türkiye yalnız değildir. Örneğin, Aralık 2004'de Türkiye'ye verilecek yanıtın 'hayır' olmasını AB'nin göze alabileceğini düşünmüyoruz. Ama bunun dışında bir yanıtın da Türkiye'yi mutlu etmesi mümkün değildir. Elbette Irak ile olan gelişmeler ve bu kapsamdaki Türkiye-ABD ilişkileri de 2004 randevusu için belirleyici olacaktır. Ulusal ve uluslararası gelişmeler - hem Türkiye ve hem de AB için - bu iç ve dış kulvar düzenini tamamen değiştirebilir. Örneğin, 10 ülkenin 2004 üyeliğini şu anda kim garanti edebilir? Bulgaristan ve Romanya gerçekten 2008'i takvimlerine koyabilirler mi? 2004 civarı AB ülkelerinde yapılacak seçimler bu süreci nasıl etkileyecektir? Yani kısacası Türkiye - AB ilişkilerindeki faktör sayısı AB - MDAÜ ilişkilerinden çok daha fazladır ve bu yüzden de bu süreç her iki taraf için böyle zor ve engelli bir koşu şeklinde geçmektedir.

KAYNAKÇA

AİHM İstatistikleri: www.echr.coe.int, Erişim Tarihi: 12.03.2001.

Ash, T. G., (1990): "The Revolution of the Magic Lantern", *New York Review of Books*, January 18.

Avrupa Birliği Genişleme Süreci ve Türkiye, (2002): IKV Yayınları, Ağustos, Yayın No: 170, İstanbul.

Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/czech_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002.

Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/czech_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002.

Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/cz_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002.

Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/cz_en.pdf, Erişim Tarihi: 04.03.2002.

- Çek Cumhuriyeti'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/cz_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003.
- Eralp, A., (1997): "Hükümetlerarası Konferans ve Esnek Entegrasyon Projeleri Işığında Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", *Avrupa Yeniden Yapılanırken Türkiye*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları, Politika ve Toplum Serisi.
- Eriş, M. G., (2001): "Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Yeni Yaklaşımlar", *Mercek*, Sayı 22, Yıl: 6, İstanbul.
- From the Socialist Core to the Capitalist Periphery: Hungary in Comparative Perspective: www.ciaonet.org/wps/grb02/, Erişim Tarihi: 07.05.2002
- Golebiowski, J., (1997): "Social and Political Background of Poland's Integration with the European Union", Peter-Christian Müller-Graff, A. Stepniak (eds.), *Poland and the European Union-Between Association and Membership*, ECSA Series, Vol. 4, Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Holzer, J., (1995): "The Communist Poland: The Role of a Concept of the Polish History for the Transformation to Democracy", E. Wnuk-Lipinski (ed.), *After Communism*, Warsaw: Institute of Political Studies Polish Academy of Sciences.
- Huntington, S., P., (1996): *Üçüncü Dalga Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, Çev: E. Özbudun, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kaminski, A. Z., (1995): "Two Europes in One? Integration and Defense in Post-Communist Vacuum", E. Wnuk-Lipinski (ed.), *After Communism*, Warsaw: Institute of Political Studies Polish Academy of Sciences.
- Karlık, R., (1998): *Avrupa Birliği ve Türkiye*, İstanbul: Beta Yayınları, 5. Baskı.
- Klas, T. S., (1993): "The Collapse of Communism: The Predicted and Unpredicted Consequences, Z. J. Pietras, J. A. Rybczynska (eds.), *Polish Political Science*, Yearbook 1992-93, XXII-XXIII, Torun: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Krzysztofek, K., (1993): "Applicability of The Theories of Modernization for The Development of Post-Socialist Countries: The Polish Case and The East European Perspective", Z. J. Pietras, J. A. Rybczynska (eds.), *Polish Political Science*, Yearbook 1992-93, XXII-XXIII, Torun: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/hungary_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002.
- Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/hungary_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002.
- Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/hu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002.

- Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/hu_en.pdf, Erişim Tarihi: 07.03.2002.
- Macaristan'ın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/hu_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003.
- Mackinder, H., (1962): *Democratic Ideals and Reality*, New York: Norton and Company.
- Michta, A.A., (...): "Poland, Czechoslovakia, and Hungary: The Triangle in Search of Europe", A.A. Michta, I. Prizel (eds.), *Postcommunist Eastern Europe, Crisis and Refom*, New York: St. Martin's Press.
- Oran, B., Paranoyadan Kurtaracak Belge, www.cumhuriyet.com.tr, Erişim Tarihi: 12.10.2000.
- Palecki, K., (1993): "Bread or Democracy: The False Alternative, Z. J. Pietras, J. A. Rybczynska (eds.), *Polish Political Science, Yearbook 1992-93, XXII-XXIII*, Torun: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Pinder, J., (t.y.): "1985-90: Towards A Comprehensive Eastern Policy For The Community", *The European Community and Eastern Europe*, Chatham House Papers, London: Pinter Publishers.
- Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/poland_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002.
- Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/poland_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002.
- Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/pdf/en/pl_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002.
- Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/pl_en.pdf, Erişim Tarihi: 11.03.2002.
- Polonya'nın Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/pl_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003.
- Rengger, N. J., (1997): "Towards A Culture of Democracy? Democratic Theory and Democratisation in Eastern and Central Europe", E. Herring, G. Pridham and G. Sanford (eds.), *Building Democracy*, London: Leicester University Press.
- Roszkowski, W., (1995): "From Communism to Where?", E. Wnuk-Lipinski (ed.), *After Communism*, Warsaw: Institute of Political Studies Polish Academy of Sciences.
- Sander, O., (2000): *Türkiye'nin Dış Politikası*, M. Fırat (der.), Ankara: İmge Kitabevi, 2. Baskı.
- Skak, M., (1997): "Stability of Democracy and Institutions and the Rule of Law", Peter-Christian Müller-Graff (ed.), *East Central Europe and the European Union: From Europe Agreements to a Member States*, ECSA Series, Vol. 5, Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Şaylan, G., (1998): *Demokrasi ve Demokrasi Düşüncesinin Gelişimi*, 282, İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi: 14, İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi El Kitapları Dizisi: 5, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

The Democratic State or State Democracy? Problems of Post-Communist Transition, www.iue.it/RSC/WP-Texts/holmes.html, Erişim Tarihi: 03.05.2002.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1998 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_98/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2002.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_10_99/pdf/en/turkey_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2002.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2000 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report_11_00/index.htm, Erişim Tarihi: 14.03.2002.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2001 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2001/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 14.03.2002.

Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 2002 Düzenli Raporu: www.europe.eu.int/comm/enlargement/report2002/tu_en.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2003.

Wohlfeld, M., (1997): "The Effects of Enlargement on Bilateral Relations in Central and Eastern Europe", *Chaillot Paper*, 26, June, Paris: Institute for Security Studies Western European Union.

Wydra, H., (1999): "Democracy in Eastern Europe as a civilising process", D. Smith, S. Wright (eds.), *Whose Europe? The Turn Towards Democracy*, Oxford: Blackwell Publishers.

Yapılan Görüşme:

11 Şubat 2002: Budapeşte Ekonomi Bilimler ve Kamu Yönetimi Üniversitesi, Ekonomi Fakültesi, Dünya Ekonomisi Anabilim Dalı Başkanı, Avrupa Çalışmaları Merkezi Başkanı, (Budapesti Közgazdasagtudományi és Allamigazgatási Egyetem, Europai Janulmányi és Oktatási Központ) Prof. Dr. Tibor Palankai.